

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 7
30 maart 1968**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

**Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-**

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

**Dr. A. L. Constandse: Confessionele conflicten
(pag. 1 en 7)**

**E. van der Reijden: Waarheen na de lagere school?
Slot (Pag. 3)**

P. Jacobs: Wenken voor de jongste dag (Pag. 4)

Dr. H. Bongers: De ramp van de Van Imhoff (Pag. 7)

Confessionele conflicten

DE crisis in de Katholieke Volks-Partij heeft in februari dan geleid tot een voorlopig onherstelbare breuk. De linkervleugel heeft een eigen Partij van Radicalen opgericht, die hoopt ook protestanten tot zich te trekken. Deze meer linkse katholieken zijn dus niet toegetreden tot een niet-confessionele groepering (zoals D '66 of de Partij van de Arbeid) maar zij zijn binnen de christelijke sfeer gebleven. Waarschijnlijk betekent dit, dat wij in de toekomst te maken krijgen met twee confessionele blokken. Het eerste wordt dan gevormd door de traditionele partijen: katholieken, christelijk-historischen en anti-revolutionairen. Deze drie zijn reeds lang bezig te onderhandelen (via een commissie van achttien leden) over een soort christelijke federatie, die bij de verkiezingen met een gemeenschappelijk programma voor de kiezers zou kunnen verschijnen. Men moet aannemen, dat dit blok opnieuw een regering zou willen vormen met de behoudend-liberale VVD, zoals na de verkiezingsuitslag van februari 1967 is geschied. Daartegenover staan dan de christelijke Radicalen, als dezen tenminste voldoende protestanten tot zich trekken, die eerder met D '66 en de PvdA in zee zouden gaan. De onvermijdelijke splitsing in het confessionele kamp zou zich dan hebben voltrokken. Voorlopig echter heeft men in elk geval te doen met een ernstige breuk in de katholieke gelederen. Weliswaar zijn slechts drie kamerleden van de KVP uitgetreden om een nieuwe fractie te vormen, maar in de provinciale en gemeentelijke partij-organen, en nog meer onder de jongeren der KVP, bleek een veel ernstiger verdeeldheid te bestaan.

DE politieke afscheidingsbeweging heeft slechts in geringe mate geleid tot een discussie over de vraag, of het christendom wel een basis zou kunnen vormen voor praktische politiek. Ook de linkervleugel van de KVP bleef 'confessioneel'. Toch vindt iedereen het normaal, dat de dusgenaamd christelijke partijen telkens weer regerende coalities vormen met partijen zonder godsdienstige grondslag (liberalen of socialisten) die

moeilijk kunnen redeneren van de bijbel uit. In de praktijk bestaat er geen christelijke politiek. Het zou een curieuze situatie zijn, als de ministerraad de bijbel ging raadplegen, om te weten welke besluiten moesten worden genomen. In dat geval zouden de bewindslieden overigens stuiten op zoveel mogelijkheden en tegenstrijdigheden, dat zij daaruit toch een zelfstandige keuze zouden moeten doen. En men kan er van verzekerd zijn, dat de bijbel niet bij de geraadpleegde wetboeken ter tafel komt. Het gezag van de heilige schrift valt te verwaarlozen, omdat daarin 'iedere ketter zijn letter' vindt. Dit wordt trouwens bewezen door het feit, dat in ons land minstens tien partijen – waarvan er zes vertegenwoordigd zijn in de kamer – zich er op beroepen, het ware christendom te vertegenwoordigen. En in concrete gevallen is een beroep op de bijbel volkomen willekeurig.

DE oorzaak daarvan is allereerst dat de boeken van het Oude en Nieuwe Testament maatschappelijke omstandigheden weerspiegelen, die overwegend agrarisch en feodaal van aard waren en niets van doen hebben met de huidige verhoudingen. Hoogstens kan men er ten aanzien van de positie van vrouwen, slaven, onderdanen – of met betrekking tot het gezag van vorsten en priesters – allerlei reactionaire voorschriften uit putten. Dat daartegenover ook wel eens afwijkende kritiek op maatschappelijke toestanden staat, verandert weinig aan het feit, dat de zeden en geboden van de bijbel verankerd zijn in een tijd, die ver achter ons ligt. Wat de meer universeel ethische oordelen aangaat, deze zijn niet zuiverder dan die van bewuste 'heidene' (Grieken, Romeinen, Perzen enz.) of van boeddhisten, hindoes en aanhangers van andere religies. Er bestaan wel leerstellingen, zeden en gewoonten, ceremoniën en gebruiken van christenen, maar er is geen specifieke christelijke ethiek, evenmin als bijvoorbeeld een christelijke rede of christelijke wetenschap. Een bewust en gezuiverd

(Vervolg op pag. 7)

KRITISCH ALLERLEI

Sociale dienstplicht

IN Hilversum heeft kapelaan Adrianus van Duyn een actie ontzet, om geleidelijk de militaire dienstplicht te vervangen door een sociale dienstplicht. Hij gelooft aan de mogelijkheid om de staande legers op te heffen en slechts een politiemacht (waarschijnlijk ook in dienst van de Verenigde Naties?) over te houden. Gezien het gebrek aan verpleegsters, de te geringe hulpverlening aan bejaarden en aan gezinnen waarin bijstand nodig is, en voor velerlei andere sociale taken wil hij dan jongens en meisjes een jaar lang verplichten tot dienstverlening. Hij hoopt op deze wijze pacifistische en sociale idealen tegelijk te dienen, en citeert zelfs de Encycliek Populorum Progressio, waarin paus Paulus VI zegt: 'Met vreugde vernemen wij dat in sommige landen de militaire dienstplicht gedeeltelijk kan worden vervangen door sociale dienstplicht of een dienst van andere aard, en wij zegenen deze initiatieven en de mensen van goede wil die er aan beantwoorden.' Natuurlijk heeft zo'n plan van allerlei vóór en tegen: ontwapening zou een zegen zijn, maar vrijwillige hulpverlening zou toch te verkiezen zijn boven verplichte diensten. Niettemin getuigt het plan (ook al geopperd door Pax Christi en de Sjaloomgroep) van een besef van sociale en ethische verantwoordelijkheid.

Linkse pater

HETZELFDE kan men zeggen van de activiteit van de Amerikaanse priester Thomas Q. Melville, die uitgewezen is uit Guatemala, omdat hij daar ijverde voor drastische sociale hervormingen en voor de liquidatie van het feodalisme en de militaire dictatuur. Hij zei na zijn uitwijzing: 'Een rijke minderheid deelt in Guatemala de lakens uit, gesteund door het leger, dat op zijn beurt de hulp krijgt van de Amerikaanse regering en de zegen van de katholieke hiërarchie.' Mocht die steun wegvallen, zo meent hij, dan zou het volk nauwelijks nog een gewapende strijd behoeven te voeren om aan het huidige regime een einde te maken. Hij was beschuldigd van contacten met guerrilla-strijders, maar zei dat hij zich slechts op de hoogte had gesteld van hun doeleinden. 'De massa van de bevolking verkeert in ellendige omstandigheden en wanneer wij hulp bieden stuiten wij bij de regering op onverschilligheid en zelfs op verzet.'

Kinderen I

EEN van de oorzaken, waardoor het moeilijk is aan die ellende een einde te maken, schuilt in het hoge geboortecijfer in de meeste minder ontwikkelde gebieden. In Latijns-

Amerika weigert het overgrote deel der geestelijkheid nog, goedkeuring te verlenen aan het gebruik van middelen tot geboortebepaling, zoals bijvoorbeeld in India wel rechtstreeks door de regering wordt aanbevolen. In de Indische deelstaat Uttar Pradesh dreigt het bestuur zelfs ouders van meer dan drie kinderen met onthouding van sociale faciliteiten. Het is niet juist, ongewenste kinderen de dupe te laten worden van gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel der ouders. Maar die maken de Indische regering dan ook wanhopig. In de twintig jaren van onafhankelijkheid (1947-1967) steeg de bevolking van 300 tot 500 miljoen zielen. In landen van Latijns-Amerika verdubbelt de bevolking zich niet zelden binnen dertig jaar. Men moet zich eens voorstellen hoe veel nieuwe woningen, scholen, fabrieken en akkers er nodig zijn, om die aanwas op te vangen, laat staan het levenspeil te doen stijgen.

Kinderen II

HOE hoger ontwikkeld een volk is, hoe lager zijn geboorte- en sterftecijfers. In de meeste achtergebleven gebieden ligt het geboortecijfer jaarlijks boven de 40 per duizend zielen, en de sterfte niet onder de 15. Dat wil zeggen: ongeveer tweemaal zo hoog als in ons land. In 1967 was ons geboortecijfer (en het is dan nog een der hoogste van West-Europa!) 19 per duizend zielen, de sterfte 7,9. Er was dus een overschot van 11,1 per duizend, derhalve ruim één procent per jaar, terwijl dit in de minder ontwikkelde landen tussen 2 en 3% ligt. In ons land nam het aantal huwelijken per duizend inwoners toe tot 9,1, maar daalde naar verhouding het aantal geboorten. 'Meer huwelijken, minder babies', zo leest men dan in de kranten. Dit getuigt van besef van verantwoordelijkheid jegens het nageslacht. Maar in de arme landen stompt de ellende af, en zonder hulpverlening en medewerking van buiten af valt geboorteregeling er moeilijk door te voeren.

Ex-priesters

LANG niet alle priesters zijn idealisten, als men mag afgaan op een verhaal uit de Volkskrant. In een Duits blad stond een advertentie van deze inhoud: 'Jonge pastoor (29) wil graag van beroep veranderen. Brieven onder...' De Volkskrant schrijft dan: 'Als de internationale voortekenen niet bedriegen, zou dat wel eens (voor priesters) een normale procedure kunnen worden om aan de slag te komen.' In de Verenigde Staten 'zit het zakenleven om hen te springen', zo lezen wij, want daar heeft een voorlichtingsmaatschappij ontdekt dat 'ex-priesters ideaal zijn voor leidinggevende functies in het za-

kenleven'. Waarom? 'Zij zijn gewend alles te regelen, zij weten wat administratief werk is, en gewoonlijk kunnen zij ook met geld omspringen als de beste zakenman'. Men zal echter goed doen, niet te generaliseren: er zijn tenminste ook geestelijken van andere aard.

Beiers

NIETTEMIN: in Beieren overweegt nog een ouderwetse agrarische mentaliteit in katholieke kringen. Daar hebben 31 afgevaardigden van de Landdag, meest behorende tot de zogenaamd 'christelijk-sociale' fractie (van conservatieve katholieken) in een verklaring de bekende auteur Günter Grass pornograaf genoemd, een 'vervaardiger van onbeschrijflijke pornografische zwijnerij en van schimperia op de katholieke kerk', die verdient te worden gestraft wegens artikel 184 van het Duitse Wetboek van Strafrecht. Het weekblad Die Zeit bracht deze 'agrarische waardeschatting' in beeld: een demonstratie van Beierse boeren tegen een 'Oberferkel'.

Pornomannetje

HET woord schijnt uit Groningen te komen, waar erotische prenten in beslag zijn genomen. Bij zo'n

gelegenheid verschijnt er een meneer uit Den Haag, van het ministerie van justitie, die komt keuren of iets pornografisch is of niet. En deze kenner werd 'het pornomannetje' genoemd. Er zijn er echter veel meer, want zij vormen een commissie, die alles verzamelt wat te maken heeft met 'ontucht' in woord en beeld. Het materiaal dat in de loop der jaren in beslag is genomen of aangekocht vormt een unieke collectie van boeken, films, foto's, afbeeldingen, verzen enz. waaruit deskundigen kunnen leren, wat aanstootgevend is voor de goede zeden. Voor de cultuurgeschiedenis is het wel gewenst, de collectie zuinig te bewaren!

Legioen

NADAT in de katholieke kerk eerst Confrontatie (blad en beweging) de strijd heeft aangeboden tegen de 'nieuwlichters, die allerlei dogma's hebben aangetast, is het Michaellegioen gevormd. De leden daarvan betreuren, dat stellingen en praktijken der Nederlandse katholieken in tegenspraak zijn gekomen met het hoogste leergezag en de traditie. Aan de paus heeft het legioen verzocht 'maatregelen te nemen ter veiligstelling van de orthodoxie'. Aan de modernisten wordt verweten, dat zij geen vernieuwing maar vernieling van het geloof beogen; en geprotesteerd werd tegen radicale uitzendingen van radio en televisie. Aan de KRO werd verboden een reportage te maken van de vergadering van 17 februari te Utrecht, waar door het legioen de aanval werd geopend. Bij de bisschoppen werd geklaagd, dat dezen de orthodoxe gelovigen in de steek laten en te veel concessies doen aan de hervormers. Kenmerkend was deze passage uit het schrijven aan het episcopaat: 'Aan geen opvoeder of voorlichter worde nog langer vrijheid gelaten om de gelovigen hun geloofs- en zedennormen te ontnemen, laat staan de jeugd te infecteren met quasi-moderne 'onzekerheden' en met moraalbegrippen die tot een ongekende chaos moeten voeren'. De autoritaire reactie is dus op mars.

*deze eerste lentedag is niet blij
grauwe wolkenmassa achter
nog ver van groene bomen
hangt boven de sloten te dromen
en een verijste nawinterwind bracht er
nog geen groet van komende mei*

*wel zagen mijn ogen een kleine rij
van dezelfde boden van vorig jaar
zo nietig langs de grauwe paden
waarover mijn voeten weer traden
maar mijn hart is voor dit teer nog niet klaar
nog niet ontdooid door de komende mei*

*vanuit het grauw krijsen witte meeuwen
en scheren laag langs de glans van de grachten
zij spiegelen zich hoopvol onder het happen
maar zien nog niet hun zomerkappen
doch hoog uit een raam kijkt een kind en lacht en
doet dan blij mee met het lentschreeuwen.*

N. PIJNAKKER V. D. HEIJDEN

Waarheen na de lagere school? (slot)

EEN individuele keuze is altijd het afwegen van kansen en risico's. Zo ook de schoolkeuze. Wat komt daar zoal bij kijken? Het gaat om kansen op de h.b.s. (H.A.V.O./atheneum), vergeleken met kansen op de ulo (M.A.V.O.) of l.t.s. Het gaat er ook om wat het voor de betrokkene waard is om een bepaald diploma te behalen. En wat zal een bepaalde opleiding aan tijd, inspanning en financiële lasten kosten? Is dat de moeite waard? Weegt het rendement op tegen de opofferingen? Het is voor ouders een moeilijke beslissing, temeer daar al de genoemde overwegingen bovendien nog onzeker zijn. Men kan niet verwachten dat ouders dit alles kunnen overzien. Ieder ziet slechts wat binnen zijn gezichtsveld valt.

Een advies kan ertoe bijdragen de risico's te verminderen. Het neemt de verantwoordelijkheid van de beslissing niet uit handen van de ouders, maar het wil hun informatie geven over de beslissingsfactoren. Voor zover het schoolsucces afhankelijk is van psychologische factoren (wij noemden ze in artikel 2 en 3) kan de adviseur er iets over zeggen. Hij kan aan de hand van zijn gegevens helpen bevorderen dat een realistische, verstandige beslissing wordt genomen.

Een adviseur is echter geen helderziende; de toekomst voorspellen kan hij niet. Hij heeft geen weet van toevallige factoren die zich kunnen voordoen. Er zijn onvoorspelbare invloeden, zoals ziekte of dood van vader of moeder, die een schoolcarrière kunnen verbreken.

Bovendien zijn er invloeden die zich in het leven van ieder kind kunnen voordoen en die niet gebonden zijn aan zijn psychologische structuur. Het gezin verhuist bijvoorbeeld naar een andere stad en het kind komt op een school waar men in de hoofdvakken al veel verder is gevorderd dan op de school waar hij vandaan komt. Of hij komt van het platteland en heeft aanpassingsmoeilijkheden op een grotestadsschool. Een kind kan ook grotere belangstelling ontwikkelen voor een bepaald beroep en wordt hierdoor gestimuleerd om het diploma van de vereiste vooropleiding te behalen. Kinderen die de lagere school verlaten, staan nog voor hun puberteit. Nu is het bepaald niet zo dat elk kind gebukt gaat onder de stormachtige lichamelijke en geestelijke impulsen die aan deze ontwikkelingsfase worden toegeschreven. Het is evenzeer een fabeltje, dat een volkomen nieuw wezen uit de puberteit te voorschijn zou komen. Het gaat hier om een ontwikkelingsproces dat zich in verschillende vormen kan voordoen. Steenhuizen¹⁾ zegt: elk kind wordt op zijn eigen manier volwassen. Men kan dan ook niet stellen, zoals sommigen doen, dat een advies op 12-jarige leeftijd een slag in de lucht is, doordat het kind in de puberteit helemaal zou veranderen. Anderzijds zijn er ook kinderen die zeer emotioneel reageren en daarvan duidelijk de weerslag ondervinden op hun schoolvorderingen.

Conclusie.

RECAPITULEREND kunnen wij het voorgaande als volgt samenvatten:

Aan het eind van de lagere school moet een beslissing worden genomen over de school die het kind daarna zal gaan volgen. Het is een

beslissing die van grote invloed is op zijn toekomstige mogelijkheden, vooral wat het beroepsniveau betreft dat het later kan bereiken.

Een verstandige keuze wordt bemoeilijkt doordat ouders vaak een beslissing moeten nemen op grond van onvoldoende informatie. Zij kunnen een onjuist beeld hebben van de capaciteiten en het werkgedrag van hun zoon of dochter en zij zijn niet altijd op de hoogte van de eisen die de verschillende scholen stellen. Te veel ouders hebben de neiging om een te moeilijke school te kiezen. Wij hebben gezien hoe het belang van het kind hiermee wordt geschaad. Een schoolkeuze-advies is gebaseerd op gegevens omtrent het prestatievermogen, het karakter en eigenschappen van het kind, waarbij rekening wordt gehouden met de waarde die een bepaald diploma voor de betrokkene in de toekomst heeft. Het beoogt bij te dragen tot een realistische besluitvorming, opdat het kind die vorm van voortgezet onderwijs zal gaan volgen waar het zich naar aard en aanleg optimaal kan ontplooiën.

De adviseur kan niet alle factoren die van invloed zijn op het schoolsucces overzien. Zijn advies steunt echter op voldoende gegevens om de kans op een juiste keuze aanzienlijk te vergroten.

E. v. d. R.

¹⁾ Drs. A. Steenhuizen: 'Wat moet ons kind worden?'

Oosterse wijsheid

De dood is een zwarte kameel die voor alle deuren knielt. (Turks gezegde).

Een moord op een kruispunt: maar het beeld van de barmhartige god Jizo kijkt onbewogen toe. (Japanse dichter Senryoe).

Niets kan verder van elkaar verwijderd zijn dan twee harten. (Arabisch gezegde).

Zich in het gewoel van de strijd storten en daarin sneuvelen is gemakkelijk genoeg, de eerste de beste idioot is daartoe in staat. Ware moed echter bestaat daarin, te leven zoals het betaamt te leven, en pas dan te sterven als het past. (Japanner Nitobe).

De mond van de mens is een afschrikwekkende poort. (Japans gezegde).

Als de nachtegaal mooi zingt zoeken wij dadelijk een kooi. (Senryoe).

Al kun je de hele Koran uit je hoofd opzeggen, wanneer je echt in nood verkeert herinner je je niet eens het abc. (Saadi, Perzisch wijsgeer).

Vaak vermomt de waarheid zich tot spotternij. (Japans gezegde).

Wij moeten ons van het bijgeloof bevrijden dat wij iets zouden moeten geloven omdat het in de Schrift staat. Boeken aanbidden is de ergste vorm van afgoderij. (Vivekananda).

Schepsels zonder ruggegraat hebben de hardste huid. (Gibran, Arabisch mysticus).

Jarenlang is het een innig gekoesterd verlangen van onze oudste dochter geweest om een krantenwijk te hebben. Daar verdien je lekker mee en al dat gezeur van je ouders dat dat vroeger opstaan en dat rondsjuwen in weer en wind op de duur niet zou meevallen, was natuurlijk onzin. Daar was je immers zó aan gewend! Toch kwam het er steeds niet van, want wij waren er echt gloeiend tegen; maar op een dag kondigde een buurjongen aan, dat hij een waarnemer zocht voor zijn krantenwijk, want hij ging met de klas 'op werkweek'. Dat was een prachtkans. Zij zou die wijk wel even doen en wie weet... een wereld van mogelijkheden ging open!

't Was allemaal eigenlijk doodeenvoudig; je zette de wekker 'gewoon' op vier uur. Je moest dan wel even iets eten en liefst ook iets warmes drinken, luidden de deskundige adviezen. Dan ging je op de fiets de tas kranten halen, 260 stuks, en het boekje met adressen. Op zaterdag hadden de kranten 48 pagina's! Dat moest je in tweeën halen, want voor één keer was het te veel. Die dikke turven gingen meestal niet in de bus. Voor de gewone waren de brievenbussen vaak al veel te nauw, maar de extra zware editie moest dan in die gevallen uit elkaar gehaald worden en bij gedeelten in de brievenbussen gewurmd. Er helemaal in, anders bestond er een kans, dat een vroeger voorbijganger hem weer uit de bus trok en meenam.

Maandagmorgen ging de buurjongen nog mee om't allemaal te wijzen en dinsdag moest ze voor 't eerst alleen. Natuurlijk werden wij ook wakker van de wekker; we hoorden haar weggaan en weer thuiskomen en dat was dan voor de rest van de week ons aandeel in de strijd. Inslapen na vier uur was er voor ons niet meer bij: we hoorden windkracht 8 tegen de ramen blazen; iedere regenvlaag ging ons dwars door de ziel en we stelden ons het kind voor, al is ze dan zeventien, helemaal alleen, in 't pikkedonker, stoep in, stoep uit. Die dinsdag was een rampdag. De fiets was een paar keer gevallen, de tas van de bagagedrager gegleden, alle kranten over de grond, naambordjes waren onleesbaar in het donker en brievenbussen niet te vinden. Bovendien had ze een handschoen verloren en op het toppunt van alle ellende was haar achterband leeggelopen. 'Toen heb ik even ontzettend staan vloeken, mam! 't Luchte wel op!' 's Middags lag ze helemaal uitgevoerd op haar bed en las de Libelle: 'Hoe veilig is uw stad?' stond daar en een heel artikel vertelde van verkrachtingen en aanrandingen. De rest van de week is de middelste dochter, heel solidair, met haar meegelopen. Eén keer werd ik om half zeven uit bed gebeld: 'Waar blijven de meisjes?' Ze hadden zich verslapen, maar onder het telefoongesprek kwamen ze net binnen. Wij opgelucht, want wat moet je doen, in de vroegte! Het batig saldo moest aan 't eind van de week gedeeld worden natuurlijk, maar wat ze van hun ochtenden genoten hebben, toen 't niet meer hoefde!

Van De Grote Verlanglijst, waar ook een brommer opstaat en autorijlessen, is sindsdien 'een krantenwijk' geschrapt.

't Was nota bene nog de Volkskrant ook!

Wenken voor de jongste dag

DE eerste maal, dat ik wat van Harry Mulisch las, zal vijf, zes jaar geleden zijn. Het betrof 'Archibald Strohalm'. Die kennismaking met zijn werk was mij geen onverdeeld genoegen. Ik vond het boek duister van zeggings, gezocht en trof er teveel dingen aan, die deden denken aan de instelling van een hbs-jongen. Ter verontschuldiging – van Mulisch? van mij? – moet ik zeggen, dat nagenoeg elke kennismaking met de na-oorlogse Nederlandse schrijver mij heeft teleurgesteld. De redenen, dat ik veel meer wist van en veel meer waardering had voor de Poolse schrijvers zouden, dunkt mij, niet hebben bestaan in Mulisch' 'Voer voor psychologen'. Dit was dan het derde boek van hem, dat ik las. Daarvoor had ik in één torn zijn 'De zaak 40/61' uitgelezen. Door dit laatste werd ik overtuigd van de grote betekenis van deze meest on-nederlandse meest-nederlandse auteur. En met 'Wenken voor de jongste dag' heeft hij mij 'restlos' voor zich gewonnen. Dus bestaat er een goede kans, dat ik ook zijn andere reeds gepubliceerde werken ga lezen. Met bovenstaande heb ik nauwelijks iets verklaard omtrent het werk zelf. Vooruit dus met mijn rationalisaties (want ik weet, dat mijn waardering in niet geringe mate berust op mijn vertrouwen in hem).

Eerst die in het negatieve: de vergelijkingen erin zijn niet zelden geforceerd; de relaties die hij legt zijn vaak gezochte. Hij is in zijn logika een mysticus, dus niet logisch (zelf spreekt hij, meen ik, van postlogisch, alsof er zo iets bestaat als droog water); hij is wat al te luidruchtig. Maar waarom zou dit alles negatief moeten zijn? Om geen andere reden dan dat hij onduidelijk maakt wat hij ons zo duidelijk wil maken. De kern van zijn voortdurend betogen wordt erdoor aangetast, het licht dat hij wil doen schijnen – en inderdaad is Mulisch een verblindende schijnwerper – wordt omneveld. Kortom: hij gedraagt zich te veel als het wonderkind dat hij is. 'Deze jongen sloeg twee klassen over en werd later hoofd der school.' (pag. 212).

Tegenover dit – eventueel – negatieve staat echter zoveel positiefs, dat ik hier niet aarzel te zeggen, dat Mulisch de belangrijkste Nederlandse schrijver van de na-oorlogse generatie is. Goed, hij kan de literaire ridders uit onze vooroorlogse dromen niet doen vergeten: ter Braak, Slauerhoff, Greshoff, Marsman – maar misschien wordt het tijd deze zo niet te vergeten dan toch hen te ontdoen van hun inmiddels ietwat verroeste wapenrusting. Mulisch is in zijn werk boeiend, schokkend, geestig, sarkastisch, ontroerend en nog veel meer. Maar bovenal is hij een echte schrijver, een zegger-op-papier van dat wat hem niet

aanstaat, hem verontrust, zijn verontwaardiging wekt. En om het nog wat scherper te formuleren: Mulisch is wat hij schrijft. Juist dit laatste is iets wat de burger hem niet zal kunnen vergeven.

Een schrijver wordt geacht artistieke vreugde te brengen, het leven te verfraaien, het spookbeeld van de vrije tijd te bezweren en... de wereld (van die burger) onaangestast te laten. En dit nu weigert Mulisch te enen male. Hij geeft zijn wenken voor de dag dat de atombommen zullen vallen en blijft deze geven. Zijn verontrustende werking treedt buiten wat hij verhaalt, buiten de literatuur, reden waarom de voorstanders van status en status quo hem eigenlijk verafschuwen, in angst en vreeze, en dus niet anders kunnen zeggen dan dat Mulisch een groot schrijver is, maar een rare vent. En als hij dit laatste is, wel, dan hoeven wij niet langer bang te zijn voor wat hij zegt. Maar het is Mulisch er juist om te doen in de zoete schemer hard te schreeuwen en de zwijmelaars te ontzuchten. 'Inder-

Italiaanse toestanden

DIT jaar worden er in Italië verkiezingen gehouden en de geestelijkheid is bezig, al haar gewicht in de schaal te werpen ten gunste van de partij der christen-democraten. Kardinalen en bisschoppen wenden zich tot de leken ter bespreking van de resultaten van het laatste Vaticaanse Concilie, maar met het doel (zoals de Osservatore Romano, het dagblad van het Vaticaan, omschrijft) „de katholieke kiezers te wijzen op hun plicht, de politieke eenheid te bewaren”. Enige priesters zijn het daarmee kennelijk niet eens. Onder hen rekent men kardinaal Lercaro, aartsbisschop van Bologna, die echter kort geleden is afgetreden. Hij was reeds lang geen persona grata meer in het Vaticaan, en zijn aanval op de Amerikaanse politiek in Vietnam deed blijkbaar de deur dicht. Ook de aartsbisschop van Ravenna, Baldassari, is er tegen de kiezers te binden aan een bepaalde partij. Volgens katholieke kranten is hij ontboden op het Vaticaan voor een onderhoud, dat een stormachtig verloop moet hebben gehad. De uitslag van de komende verkiezingen zal niet alleen van betekenis zijn om te weten, hoe het staat met de aanhang van de communisten (die tot nu toe van 20 tot 25% der kiezers achter zich hadden) en van de socialisten. Er zijn twee belangrijke kwesties die door het nieuwe parlement behandeld zullen moeten worden, zodat de samenstelling van de kamer daarvoor van groot gewicht is. Daar is allereerst het wetsontwerp van de socialistische afgevaardigde Fortuna, om echtscheiding in Italië toe te staan. Het verbod tot scheiding, op grond van het concordaat met het Vaticaan van 1929 (de fascistische periode!) heeft tot chaotische toestanden geleid in het huwelijksleven. Honderdduizenden Italianen leven in gezinsverband met een partner, die zij niet kunnen huwen, omdat zij officieel met een ander getrouwd zijn, en de rechtspositie der kinderen wordt daardoor evenzeer geschokt. Maar de paus en de kerk bestrij-

daad is het mogelijk om met een boek de schedel van de lezer in te slaan.' (pag. 227).

Naar de laatste grote oorlog leidde een weg, die niet eindigde in die oorlog, maar verder ging, steeds verder, een weg blijkbaar zonder zijwegen, zonder andere afsplitsingen dan de nucleaire, en zo uitmondend in de dood, die groots noch nederig, zinvol noch zinloos is. Mulisch is geobsedeerd van de dood, in ieder geval door de dood die is opgestegen uit de vernietigingskampen en ons sindsdien niet heeft verlaten. Hij is alom: Korea, Vietnam. In Vietnam vergroot zijn schaduw zich sneller dan dat het licht van ons gaat. Het gevaar schuilt in het accepteren van wat niet te accepteren is. Of zou moeten zijn. Want allereen wordt er aanvaard, zo smerig en zo afschuwelijk en zo mens-vernietigend kan het niet zijn, alles wordt tot faktor-van-kennis, bagage-van-weten en daarna tot onwerkelijkheid verklaard. Alsof de Bom niet onze bom is.

'Wenken voor de jongste dag', geen boek maar een gebeurtenis.

PSZISKO JACOBS

'Wenken voor de jongste dag' van Harry Mulisch. Uitg. De Bezige Bij. f 9.50.

den het wetsontwerp van Fortuna heftig als een gevaar voor... „een gezond gezinsleven”!

DE tweede kwestie, die van betekenis is voor het Vaticaan, geldt de belastingvrijdom die het op grond van het genoemde Concordaat geniet. Volgens de minister van financiën bezit het Vaticaan (dus afgezien van de eigendommen der Italiaanse kerk) voor ongeveer honderd miljard lire of 600 miljoen gulden aan aandelen in Italiaanse ondernemingen. Van de verkregen dividenden behoeft de pauselijke overheid geen belastingen te betalen, zodat de Italiaanse staat daardoor vier miljard lire of 24 miljoen gulden mist. Er is nu een actie gaande, om de belastingvrijdom voor het Vaticaan (een „buitenlandse mogendheid”!) op te heffen. Er wordt overigens op gewezen, dat de Italiaanse kerk ook omvangrijke belangen heeft in de vorm van grond, woningen, aandelen, enz., en eveneens vrijgesteld is van belasting. Wat het Vaticaan aangaat, dit beschikt nog over aanzienlijke kapitalen in andere landen, zoals onlangs bleek in de Verenigde Staten. Radicale katholieken hebben er nu op aangedrongen, deze sommen mede aan te wenden voor ontwikkelingshulp. C.

Radiolezingen

RADIOLEZINGEN: (Hilversum II)

Zondag 31 maart 9.45–10.00 uur: P. A. Pols: 'Dienstweigeren'.

Zondag 7 april 9.45–10.00 uur: Libbe van der Wal: 'En wat zegt een humanist ervan?'

Zondag 14 april 9.45–10.00 uur: Ph. van Praag: Titel nog niet bekend.

Zondag 21 april 9.45–10.00 uur: A. L. den Broeder: 'Een humanistische visie op de arbeid'.

TELEVISIE: (Nederland I)

Maandag 25 maart 22.15–22.30 uur: R. Q. Battes: 'Steunfonds Praktisch Humanisme'.

Overgaan of zitten blijven

Tegen de bierkaai?

IN 'Mens en Wereld' vond ik 'kritische opmerkingen' over het 'zitten blijven' op school. Welja, laten we die koe weer eens bij de horens nemen, maar verwacht niet, dat de melkgift zichtbaar groter of beter zal worden. Na ruim een halve eeuw 'onderwijs-praktijk' (even wachten met 'aha' zeggen!) waarin ik bij voortduring tegen die bierkaai heb gevochten, ben ik wat huiverig voor tam-tam, omdat wel het gevolg, maar niet de oorzaak wordt geraakt: zitten blijven is namelijk een logisch gevolg van ons klassikaal onderwijs-systeem, waarbij de hele klas (fictief begrip) op hetzelfde peil (utopie) over moet naar de volgende klas (waarom?).

Al bij de toelating tot de (verplichte) lagere school beginnen de fouten, alle zes-jarigen worden 'schoolrijp' of niet bijeen gepoot in één klas, waar de juf de opdracht heeft dezelfde 'leerstof' in dezelfde tijd en in hetzelfde tempo in 30 à 40 verschillende hoofdstukjes te stoppen (stampen) met alle pedagogische en onpedagogische middelen, die haar ten dienste staan! Scholen, waar men (zonder de wettelijke voorschriften geweld aan te doen) principieel de klassen ver beneden het landelijk gemiddelde houdt, worden met wantrouwen en argwaan en verdachtmaking bejegend. Scholen, waar men het klassikale systeem wenst te doorbreken hebben te lijden van dezelfde be(=ver)oordeling: wantrouwen van zeker 90% van de ouders en tegenwerking van meer dan 90% van de collega's.

Hoewel Montessori een tamelijk bekende klank heeft gekregen (men moet een aparte leergang volgen om er werkzaam te kunnen zijn) van Dalton de meeste onderwijzers wel eens hebben gehoord en namen als Decroly en Steiner wel in hun theorieboekje staan, zijn wij ver van de toepassing verwijderd. Niet dat genoemde systemen of gedachten 'alleen-zalig-makend' zijn, maar ze trachten tenminste iets te bereiken. Een werkelijke oplossing van het zitten-blijven-probleem eist veel ingrijpende inzichten en maatregelen. Het 'zeven en schiften' moet niet pas aan het eind van de studieperiode plaats grijpen, maar *gedurende de gehele leertijd* van kleuter tot gediplomeerde. Maar... dan moeten er ook mogelijkheden zijn aan velerlei begaafdheden en talenten kansen te bieden, zonder de 'algemene ontwikkeling' van de mens tekort te doen. Ziet iemand een praktische oplossing? Ik niet! Enkele aarzende en wankelende stappen zijn gezet op zg. 'progressieve' scholen, maar is er veel wezenlijk veranderd aan ons 'klassikaal' systeem?

'DE onderwijsmethode zou dan grondig gewijzigd moeten worden.' Akkoord, maar hoe, en waar te beginnen? De meeste weerstand zal men ontmoeten bij de 'leerkrachten,' die nog niet (kunnen) begrijpen, dat bij het onderwijs geven aan een groep de stof niet klassikaal, maar individueel *verwerkt* moet worden. De 'leerkrachten' moeten ophouden *leerkrachten* te zijn, ze zullen zich geheel anders moeten instellen en vergeten, hoe ze het zelf 'geleerd' hebben. Maar hun taak zal in het begin (hoe lang?) onmeetbaar zwaar en omvangrijk zijn, als men om economische redenen het klasgemiddelde dat nu geldt moet aanhouden. In de afgelopen 50 jaar zag ik véél collega's uit zelfbehoud of gemakzucht 'terugvallen' op het bekende en vertrouwde min of meer klassikale systeem. Een vernieuwing vraagt mensen, die en intelligent, en praktisch, en gevoelig, en soepel, en taktisch, en overtuigd, en bezeten en lichamelijk sterk zijn! (Dus geen

schapen met 5 maar met 7 poten! en als die er zijn gaan ze niet bij het onderwijs, want die vinden overal elders méér voldoening en meer waardering!).

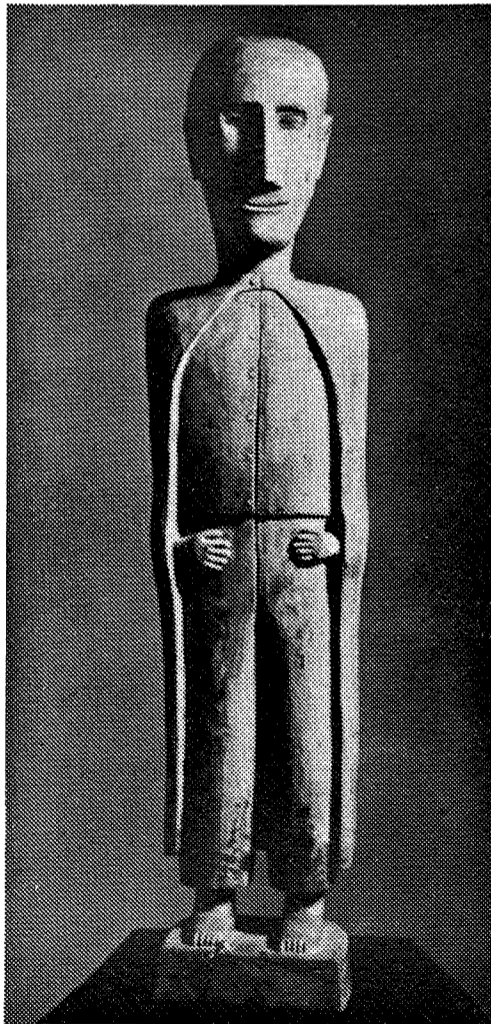
Overigens: de ouders vinden het zitten blijven véél erger dan hun kinderen. Heel wat kinderen vinden het prettig als ze werk krijgen, dat ze aan kunnen! (Waarmee het probleem niet is opgelost!).

J. P. KLERKS

Leren leven

NAAR aanleiding van het stukje in Mens en Wereld, d.d. 20 januari 1968, 23e jaargang nr. 2 zou ik uit eigen ervaring van vroeger enige opmerkingen willen maken over het zitten blijven. Ziet u eens, ik ben zelf al meteen in de 1e klas v. d. lagere school blijven zitten. Ik kwam absoluut 'over mijn toeren' thuis. Tranen geen gebrek! De andere klassen van de lagere school ging ik over doch met bijlessen in Ned. taal en rekenen. Rekenen, wat dus werkelijk een 'begrijpend vak' is, is voor de meeste kinderen een groot struikelblok en het zal vaak later ook wel blijvende moeilijkheden opleveren.

Petar Smajic: Herder

Met Nederlandse taal lijkt mij dit toch anders te liggen. Hierbij komt de factor 'oplettend en willen' te pas. En faalt hieraan iets, dan kunnen milieu-invloeden een sterke rol spelen. Is men dus slecht in Ned. taal of talen dan wil dat na de schooljaren wel verbeteren. Doch de meeste mensen leven maar dóór - letten niet op hoe iets geschreven wordt en hoe slecht is de uitspraak niet!

Ook bezie ik 'het zitten blijven' op andere basis. Er wordt gezegd: 'het kind raakt uit zijn groep waartoe het behoort'. Is dat waar? Volgens mijn ervaring niet. Want door de blijkbaar mindere leer-bevatelijkheid (zal het geestelijk (psychisch) toch van de groep, waarin het dan gedwongen wordt te verblijven, achter raken. Waar blijft voor de 'lauwen of luien' (hoe wilt u dat ik deze groep noem) de stimulans om beter te willen? Bij een uitzicht op 'overgang' kan dan nog enige stimulans en verantwoordelijkheid aangekweekt worden. En verantwoordelijkheid, besef van consequenties op je te nemen, kan niet vroeg genoeg geleerd worden.

Helaas ging het op de M.U.L.O. ook niet goed met mijn leren, terwijl ik heel erg mijn best deed, gehoord de uitspraak van de onderwijzeres die zeide: Ik vind het erg jammer dat je geen eind-examen mag doen, jij hebt beter verdiend. Toen waren er ook de tranen en het verdriet. Maar ook dit is betrekkelijk. Een kind past zich gauwer aan omstandigheden aan.

Natuurlijk is zitten blijven voor velen een groot verdriet (niet voor allen). Doch is het zo erg te leren dat niet alles in het leven van een leien dakje gaat? Zitten blijven op de lagere school lijkt mij beter dan de hele schooltijd maar mee stuntelen in iedere klas, waar je dan toch door de kinderen zelf als stommeling behandeld wordt en afgewezen. Dit blijft dan een verdriet voor je hele leven. Onontkoombaar veel onnodig verdriet. Laten wij daarvoor onze kinderen sparen.

C. SJOUERMAN

Onderschrift van de redactie:

HET gaat in deze kwestie niet alleen om het 'doubleren', maar om een hervorming van het onderwijs in zijn geheel. Niet meer het veel kennen en uit het hoofd leren, maar het werken en begrijpen van kennis, die binnen het bereik ligt, wordt dan hoofdzaak. Men voege daarbij solidariteit in een levende klas-gemeenschap, waaruit geen normaal kind wordt uitgestoten. Een minimum-programma voor allen zou moeten worden aangevuld door keuzevakken (voor enkelingen en groepen) waardoor de creativiteit wordt aangewakkerd. Doel zou moeten zijn: belangstelling wekken, die het verder leren - ook buiten schoolverband - tot een hobby maakt, op de meest uiteenlopende en voor ieder weer aparte gebieden. Ook een zeer middelmatige leerling kan dan een eervolle en actieve rol leren spelen op eigen terrein. De taak van de onderwijzer zou dan echter moeilijker worden, de klas moet kleiner zijn en het programma gevarieerd. Toch zijn er een aantal scholen waarop nu reeds, als regel, kinderen niet blijven zitten. Resultaat: minder verdriet (en hoe diep dit gaat valt moeilijk te peilen) en geen slechtere voorbereiding op het leven. Het zijn zulke kwesties waarover uitvoerige discussies gaande zijn.

Sceptisch

GEVRAAGD naar de betekenis van het woord *individueel* in de afkorting IVO antwoordde een leerling - sceptischer dan hij zelf waarschijnlijk bedoelde - 'Je mag zelf kiezen wat je moet doen'. We hebben trouwens nog wel eens een andere toelichting gehoord: 'Bij individueel onderwijs mag de leerling kiezen in welke hoek van de klas hij wil staan.'

IK denk er ZO over

Vietnam (I)

NAAR aanleiding van het besluit van het H.B. tot het toezenden aan de pers van een in M. en W. gepubliceerde verklaring inzake Vietnam, neem ik de vrijheid onderstaande opmerkingen te maken. Allereerst wordt gedacht en gewerkt aan het scheiden van politieke stromingen van geestelijke stromingen. Het H.V. dient zich m.i. niet in tegengestelde richting te bewegen, hetgeen in feite in de verklaring gebeurt. Indien ik het humanisme begrip licht het niet op zijn weg zich politiek op te stellen, zoals in de verklaring; tegenover Amerika. Uit gesprekken blijkt mij dat het H.V. geacht wordt met 'rood' verbonden te zijn. Het versterken van deze indruk komt mij niet juist voor. De bovengenoemde verklaring had uit mijn humanistisch (?) oog evengoed Hanoi op het hart kunnen binden nu duidelijk en onomwonden te kennen te geven dat het verder wil praten in plaats van vechten. Amerika kan dan onmogelijk anders dan het bombarderen stoppen, na alles wat het reeds gezegd heeft. Op beide een beroep doen was nog beter vanuit een kring als deze.

Overigens zouden de leden over een dergelijke belangrijke verklaring hebben kunnen meespreken indien het H.B. besloten zou hebben 'voornemens' te zijn de verklaring uit te doen gaan zodat met eventuele bemerkingen van leden rekening gehouden zou kunnen worden. In het vertrouwen dat u het bovenstaande zult beschouwen als een poging tot opbouwende kritiek, teken ik, met alle respect voor ons H.B.,

F. C. VAN LEEUWEN

Vietnam (II)

HET is een bekend feit, dat het Humanistisch Verbond vogels van zeer uiteenlopende pluimage bevat. Zelden zal dat echter duidelijker gedemonstreerd zijn dan in de ingezonden stukken in Mens en Wereld van 17 februari 1968 van de heren Huygens en Thoomes. Het lijkt mij, dat wij terwille van de duidelijkheid terug moeten gaan tot een principiële vraag, namelijk deze: 'Wanneer kan het H. V. (als organisatie, welke een belangrijke geestelijke stroming vertegenwoordigt) wel en wanneer geen uitspraak doen over urgente wereldproblemen?'

Het antwoord is moeilijk te geven, omdat meestal inderdaad politieke argumenten een rol gaan spelen. Het zuiverst benaderen wij het probleem mijns inziens echter door te stellen, dat het H. V. moet spreken, wanneer morele waarden in het gedrag komen. Zwijgt het in dergelijke situaties, dan maakt het zich in wezen schuldig aan hetzelfde verzuim, dat in Hochhut's Der Stellvertreter aan de toemalige leider van de R. K. kerk is verweten.

Wanneer men nu de redenering van de Heer Huygens volgt, zou een uitspraak in dergelijke kwesties niet mogelijk zijn, omdat niet alle leden er achter staan. Men beseffe dan echter, dat het in wezen zo is, dat hier door een aantal leden op politieke gronden een uitspraak in een morele kwestie wordt tegengehouden. Het H. V. zou dan (wanneer het op dat moment bestaan had) ook gezwegen hebben, toen Europa geteisterd werd door nazidom, jodenvervolging en andere vervolgingen. Ik heb altijd gemeend, dat het verbond juist als antwoord op deze onmenselijkheden tot stand gekomen was.

De vraag is nu, of er in Vietnam van een dergelijke situatie sprake is. Prof. Delfgaauw heeft in zijn artikel in de Groene Amsterdammer van 11 november 1967 op grond van vaststaande gege-

vens vrij duidelijk aangetoond, dat er diverse gronden zijn de gebeurtenissen in Vietnam op dezelfde wijze te beoordelen, als dat met de gebeurtenissen van 1939 tot 1945 is gebeurd in de processen te Neurenberg. Men leze zijn artikel, om te beslissen, of de feiten overtuigend genoeg zijn om te zeggen, dat hier morele waarden op de meest onmenselijke (onhumanistische) wijze geschonden worden. Afgezien van alle politieke argumenten pro- of contra- Amerikaanse inmenging moet geprotesteerd worden tegen deze massale schending van humanistisch-morele waarden en mag niet geaarzeld worden de schuldige aan te wijzen. In een dergelijk geval mag het H. V. niet alleen, maar moet het zelfs spreken, wil het geloofwaardig blijven in de ogen van hen, die ondanks eerste en tweede wereldoorlog en ondanks Vietnam nog in deze morele waarden geloven.

J. VAN DER MADE

Beestachtigheden... en wij

IN M. en W. 20 jan. 1968 trekt KRUG uit mijn 'stelling' (M. en W. 11 nov. 1967): 'Beestachtigheden hebben het leven nooit vernietigd, integendeel het is er vrijwel steeds verder door verrijkt, juist via het door DARWIN geformuleerde mechanisme' de conclusie, dat ik 'blijkbaar overtuigd (ben) van de onbeperkte geldigheid van Darwins theorieën, ook ten aanzien van de mens'. De strekking van het betoog, waaraan KRUG de bovenaangehaalde zin ontleende, was er de nadruk op te leggen, dat het zinloos is en tot misverstand leidt van beestachtigheden te spreken als het gaat om bepaalde gedragingen van de mens. Beestachtigheden worden slechts vertoond door dieren; de antropomorfe kwalificaties goed of slecht zijn hier niet toepasbaar zodat we beter over het gedrag van dieren kunnen spreken. Mensen kunnen slechts menselijk gedrag vertonen. In bovengenoemde 'stelling' is een natuurwetenschappelijk vrijwel algemeen aanvaarde opvatting over de gevolgen van het gedrag van dieren tot uiting gebracht. Indien het gedrag van de mens uiteindelijk zou leiden tot vernietiging van het leven op aarde, verandert dit niets aan het feit dat zelfs dit gedrag typisch menselijk zou zijn, niet 'beestachtig'. De lange geschiedenis van het leven op aarde bewijst afdoende, dat 'beesten' niet tot vernietiging van het leven in staat zijn geweest, integendeel (zie de boven aangehaalde 'stelling'). Na de vernietiging van het leven door de mens zou uiteindelijk toch zijn aangetoond, dat het gedrag van dier en mens fundamenteel - wie realiseert zich dat de criteria om tot het fundamentele van iets te besluiten door ons worden gesteld - van elkaar verschillen; het is wel jammer dat er dan geen humanisten meer zouden zijn om nabeschouwingen te houden over het menselijke of 'beestachtige' van deze laatste aller gedragingen.

IN het vervolg van zijn betoog wijst KRUG er op, dat bij dieren allerlei vormen van onderling hulpbetoon bestaan, en dat die ook in de geschiedenis van de mens zijn aan te tonen. Ik ben het hiermee volkomen eens, al lijkt het mij wat eenzijdig, daarbij speciaal naar Arkadische toestanden in het vroegere Rusland te verwijzen. Maar nu een vraag: waartoe rekent KRUG onderling hulpbetoon bij dieren? Niet tot de beestachtigheden? Zijn dit dan de menselijkheden van het dier? Volgens KRUG is het onderling hulpbetoon, waarop KROPOTKIN 'voor het eerst' de aandacht zou hebben gevestigd, een

'andere factor' in de evolutie 'naast' het Darwinisme. Hier moet tegenin worden gebracht, dat volgens DARWIN zelf gedurende de evolutie al die gedragingen van een soort worden versterkt, die bijdragen tot een groter aantal eveneens weer tot voortplanting komende nakomelingen. Het kan hierbij zowel gaan om gedragingen die worden aangeduid als 'struggle for life' (met al de door niet-biologen erbij gehaalde misvattingen omtrent het beestachtige, slechte, of onmenselijke daarvan) als om 'wederkerig dienstbetoon'. Dit wederkerig dienstbetoon speelt dus volgens DARWIN zelf - KROPOTKIN ontleende zijn ideeën hieromtrent aan hem - een rol bij de evolutie en kan dientengevolge onmogelijk een 'andere factor' - een 'betere' volgens KRUG? - zijn 'naast DARWIN'S opvattingen'. Ik stelde dan ook, dat via Darwinistische selectie als 'goed' gedrag... 'voor jongen, familie of groepsgenoten zorg en toewijding' is ontstaan bij de mens. Men vindt dergelijk gedrag uiteraard eveneens bij diverse diersoorten.

MET betrekking tot de relatie tussen DARWIN en de '19de-eeuwse westerse kapitalistische maatschappij met zijn onbegrensde 'struggle for life' 'meen ik er op te moeten wijzen, dat de theorieën van DARWIN, uit antropomorfiserend onbegrip voor het wezen van deze theorieën, opportunistisch zijn verdraaid en misbruikt ter verdediging van een dergelijke inrichting van de maatschappij ten bate van bepaalde belangengroepen. Dit was niet de enige maal, dat deze theorieën een dergelijke rol moesten spelen. Rusland voegde zwarte bladzijden toe aan de geschiedenis van de natuurwetenschappen met het onder leiding van LYSENKO misvormen van het Darwinisme tot 'scheppend Sovjet-Darwinisme', waaraan met verwerping van de 'reactionaire' genetische wetten van MENDEL, elke natuurwetenschappelijke basis ontbrak. Deze intellectuele onttaarding kan worden gezien als een soort tegenpool van het misbruik dat in Duitsland van MENDEL werd gemaakt ter verdediging van de Nazi-rassenwaan. Populair uitgedrukt werd in het ene geval een marxistische supermaatschappij beschouwd als voorwaarde voor het 'goed' worden van de mens; in het andere geval werd de 'arische' supermens gezien als het enige uitgangspunt voor de vorming van een goede samenleving.

Dat wij niet meer leven in de tijd van Adam SMITH en DARWIN lijkt mij chronologisch onbetwistbaar. Ik acht mij niet competent om uit te maken of de wereld wordt bedreigd door principes waaraan de naam Adam SMITH is verbonden. Ongetwijfeld echter blijft de naam DARWIN verbonden aan wetmatigheden, die het leven op deze aarde steeds beheersten, en het nu, via bepaalde gedragingen van de mens, bedreigen. Slaagt de mens er in deze dreiging te overleven, dan heeft hij blijkbaar ontdekt hoe hij zich onder de huidige omstandigheden het predicaat 'the fittest' in de zin van DARWIN waardig maakt. Om tot dit resultaat te geraken zal, ook in humanistische kring, nog wel enig misverstand omtrent het wezen van de mens, en omtrent een daarmee samenhangend optimale organisatie van de samenleving, moeten worden opgehelderd aan de hand van reeds verricht en nog te verrichten wetenschappelijk onderzoek.

F. J. VERHEIJEN

Ontziltling

IN de Sowjet-Unie zijn de plannen bekend gemaakt voor de bouw van twee nieuwe kernreactors in het Donetsbekken en de Oekraïne. Elke reactor zal elektriciteit opwekken en tegelijkertijd zoet water uit zeewater maken, dat door middel van een kanaal over een afstand van tachtig kilometer zal worden aangevoerd uit de Zee van Azow. Naar verwacht zullen de installaties o.a. ongeveer 500 miljoen liter zoet water per dag produceren.

De ramp van de 'Van Imhoff'

TOEN de Duitsers, mei 1940, Nederland binnenvielen, werd in Ned.-Indië het codewoord *Berlijn* uitgezonden, waarop alle daar vertoevende Duitsers geïnterneerd werden. Toen de oorlog tegen Japan begon trachtte de Ned.-Indische regering de meeste geïnterneerden over te brengen naar Brits-Indië. Hiervoor werd een oud schip van de K.P.M., de *Van Imhoff* gecharterd.

Met een bemanning van 48 koppen, een detachement van 62 man militairen en ± 1000 Duitse geïnterneerden vertrok het schip in januari 1942 uit Sibolga. Op de 19e januari werd de *Van Imhoff* door een Japans vliegtuig gebombardeerd en in de paniek die volgde op het zinkende schip verliet de bemanning en het detachement in de reddingsboten het schip en de Duitse geïnterneerden werden aan hun lot overgelaten. Ongeveer 400 Duitsers kwamen om. De overlevenden landden op het eiland Nias, dat zij 'veroverden'. Later werden zij door de Nederlanders nogmaals geïnterneerd en waarschijnlijk pas in 1948 keerden zij naar Duitsland terug.

De Duitse pers, in de oorlog, uitte zijn verontwaardiging over de handelwijze van de Nederlanders en na de oorlog is er over deze ramp nog veel geschreven.

In 1965 zou de VARA een documentaire aan de *Van Imhoff* wijden, die echter op het laatste moment om onbekende redenen werd afgelast maar de maker, de journalist Verkijk, plaatste zijn verhaal in *Het Parool*. Deze publikatie riep vele reacties op, in de Duitse en de Nederlandse pers. Vooral *Der Spiegel* uitte nog eens de verontwaardiging over de handelwijze van de Nederlanders.

De amateur historicus C. van Heekeren heeft zorgvuldig de hele geschiedenis van de internering en de ramspoedige tocht van het schip nagegaan, heeft talrijke personen geïnterviewd en heeft zijn bevindingen opgeschreven in een boek *Batavia Seint: 'Berlijn'*, dat in 1967 bij Uitgeverij Bert Bakker-Daamen is verschenen. Het is een uitvoerig gedocumenteerd, objectief boek, dat alle aspecten van de ramp nauwkeurig beschrijft. Het is een indrukwekkend relaas geworden.

Het is onjuist, zoals zovelen beweren, dat het geen zin meer heeft, na zovele jaren, deze geschiedenis op te rakelen. Als er grove schuld en/of nalatigheid in het spel is geweest, moet dat erkend worden. Ook het optreden van de Duitsers, tijdens de bezetting, zo eindeloos veel 'erger', dan de geïnterneerden in Indië onderzochten is geen excuus om de zaak nu maar in de doofpot te stoppen.

Het boek van Van Heekeren is misschien niet het laatste woord in deze zaak maar ieder, die tot een oordeel wil komen zal dit boek moeten lezen.

VAST staat wel, dat de kapitein ongeschikt was om in deze moeilijke omstandigheden leiding te geven. Vast staat ook, dat er onvoldoende reddingsmateriaal (reddingsboten) aan boord was. Vast staat, dat de stemming onder de bemanning, van het begin af slecht was en dat het schip ongeschikt was voor dit transport. Dat de regering van Ned.-Indië hier een verwijt treft zou onder iets 'normaler' omstandigheden zeker zijn, maar gezien de oorlog tegen Japan, de nerveuze spanning op Java, mag dit verwijt niet zwaar tellen. Blijft dan de moeilijke vraag of de kapitein en de overige bemanning in de plicht is tekort geschoten, toen zij het zinkende schip verlieten, de geïnterneerde Duitsers aan hun lot overlatend. En de beoordeling hiervan is uitermate moeilijk. De vraag, waarop ik geen antwoord weet, is of de kapitein en de overige leden van de bemanning niet alle pogingen in het werk

hadden moeten stellen om zoveel mogelijk geïnterneerden een plaats in de (schaarse) reddingsboten te geven. (De boten waren niet allen vol, toen ze wegvoeren) en of niet, zoals bij een gewone vaart, de kapitein zo lang mogelijk aan boord had moeten blijven. Het waren wel burgers van een land waarmee Nederland in oorlog was, maar is dat een voldoende grond om ze in de steek te laten? Ik durf geen oordeel uit te spreken en zelfs niet te suggereren. Het zou uitermate moeilijk zijn geweest om de selectie te maken, wie wel en wie niet, terwijl het schip zonk. Maar hoe ook, het is een rampzalige geschiedenis geweest. Wij weten nu wat er precies gebeurd is en het is de grote verdienste van de schrijver, dat hij zo nauwkeurig alles heeft onderzocht. Ieder, die om welke redenen ook, belangstelling heeft voor deze tragische zaak moet dit boek lezen.

H. BONGER

Vergadering verbondsraad

OP 24 februari j.l. kwam de Verbondsraad voor de tweede keer bijeen.

Werd in de eerste vergadering, die in november van het vorige jaar werd gehouden, de discussienota 'Inleiding tot het Verbondsbeleid' besproken, thans stond de behandeling van de rapporten geestelijke verzorging en praktisch humanisme perspectieven voor het humanistisch vormingsonderwijs en internationale betrekkingen op de agenda.

Het betreft hier drie deelnota's van een type, waarvan er in de komende vergaderingen van de Verbondsraad nog 8 à 10 zullen worden behandeld.

Daarna en als afsluiting zal een definitieve beleidsnota worden geproduceerd, waarin nieuwe structuren zullen worden beschreven en prioriteiten gesteld. De behandeling van het eerste rapport, dat betrekking had op de geestelijke verzorging en praktisch humanisme gaf aanleiding tot levendige discussies, waardoor zoveel stof werd aangedragen, dat dit rapport eventueel in een gewijzigde vorm in de eindnota zal worden opgenomen.

Door de diepgaande bespreking, waarbij ook de verhouding tussen geestelijke verzorging en geestelijke vorming ter sprake kwam, waarover zelfs nog een aanvullende nota zal verschijnen lukte het niet, de gehele agenda af te werken. Besloten werd daarom, tijdens de volgende vergadering, die op 25 mei a.s. zal worden gehouden en die de gehele dag zal gaan duren, behalve het jaarverslag, ook nog twee deelnota's te behandelen.

Internationaal humanistisch jongerencongres

VAN 13 tot 16 april a.s. vindt te Sint Niklaas het eerste door de Belgische H.J.B. georganiseerde internationale humanistische jongerencongres plaats. Het thema is „Kunst en moraal” en de openingsrede zal door de IHEU-voorzitter, prof. dr. J. P. van Praag, worden uitgesproken. Verder staan interessante en actuele onderwerpen op het programma zoals pornografie, censuur, film en toneel, psychedelisch, enz. Deelneming inclusief logies en maaltijden Bfrs 350,-. Inlichtingen en opgave bij G. de Munter, De Cauwerstraat 45, Sint Niklaas (Waas), België.

Confessionele conflicten

(Vervolg van pag. 1)

ethisch oordeel is immers universeel menselijk, en men kan het even goed vinden bij denkers van de Oudheid als van de moderne tijd, evenzeer bij Aziaten, Afrikanen en Amerikanen als bij Europeanen. Dat niet wordt gehandeld naar het ideaal is geen weerlegging van het feit, dat zedelijke normen wel in ieder normaal menselijk bewustzijn aanwezig zijn. Een der kenmerken daarvan is een besef van wezensgelijkheid, van identificatie, van de ene met de andere mens. 'Doe een ander, wat gij wenst dat men u doet' is slechts een der manieren, waarop men deze verwantschap kan uitdrukken. Voorzover het er om gaat, zedelijke idealen te verwerkelijken in maatschappelijke verhoudingen heeft men het christendom niet nodig. Dit wekt eerder verwarring. En in de meer zakelijke, praktische politiek komt het helemaal niet aan bod: daarbij geven moderne ervaringswetenschappen, economische kennis, technische overwegingen en sociale behoeften de doorslag.

NU kan men natuurlijk het Evangelie los maken van de bijbel en dit als leidraad pogen te nemen. Maar men moet de 'blijde boodschap' zien tegen de achtergrond van het toenmalige geloof aan de ondergang van de wereld, die op zichzelf als veroordeeld werd beschouwd. Vandaar de onverschilligheid jegens materiële begeerten, aardse rijkdom of macht, staat of nationaliteit. De wijsgeer Karl Jaspers heeft er op gewezen, dat de visie van Friedrich Nietzsche (een 'antichrist') op de Jezusfiguur bijzondere aandacht waard is. Christus negeert volgens hem allerlei bestaande tegenstellingen, tussen staten en volken, landgenoten en vreemden, rechters en beklagden, en ontkent ook de betekenis van macht en gezag. Hij was bovendien een individualist, die uit zijn eigen naam sprak. Voor Nietzsche was 'de vijandschap jegens de realiteit' en het 'niet willen strijden' een kenmerk van decadentie. Maar hij heeft stellig gelijk als hij schrijft: 'In de grond van de zaak heeft er maar één christen bestaan, en die stierf aan het kruis.' Of: 'In feite hebben er nooit christenen bestaan.' In elk geval was het aantal navolgers van Jezus uiterst gering. En geen enkele staatsman heeft ooit zijn richtlijnen kunnen putten uit een Evangelie, dat de politiek als zodanig (toch een kwestie van belangen en machten) met verachting beoordeelde.

DE crisis in de KVP heeft wederom aangetoond, dat christendom geen beginselprogramma is voor een partij. De uitgetreden radicalen noemen zich weliswaar nog christelijk. In het verdere verloop der ontwikkeling zal echter de ontkerstening der politiek een onvermijdelijk feit blijken te zijn, zoals op zovele andere terreinen reeds het geval is.

CONSTANDSE

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islam
- * 2 confucianisme/taoïsme
- * 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - * 2 welvaart-armoede
 - * 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1968 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Zojuist verschenen:

„Het Humanistisch Verbond”

141 blz. — prijs f 2,-

Sinds de oprichting in 1946 staat het Humanistisch Verbond in de belangstelling ... ook van jonge mensen.

Wat wil dat verbond nu eigenlijk?

Dit boekje geeft antwoord op die vraag. Het laat een aantal voor- aanstaande humanisten, maar ook tegenstanders aan het woord. Een poging tot eerlijke voorlichting dus ...

Te bestellen, bij voorkeur door storting of overschrijving van f 2,- op giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Het bestuur van het

Coornherthuis te Den Haag

aangesloten bij de Humanistische Stichting Huisvesting Bejaarden (H.S.H.B.) vraagt voor haar te openen

Bejaardentehuis begin 1969

(330 bejaarden)

EEN DIRECTEUR

Indiensttreding uiterlijk 1 okt. 1968.

Ervaring op soortgelijk terrein strekt tot aanbeveling.

Geboden wordt een verantwoordelijke en veelzijdige werkkring, welke o.m. inhoudt het leiding geven aan ± 70 personeelsleden en het uitoefenen van de dagelijkse leiding in het huis.

Salaris op basis van de richtlijnen N.F.W.

Brieven te richten aan: **postbus 637 - DEN HAAG.**

MENS EN KOSMOS

24e jaargang

Tweemaandelijks tijdschrift, gewijd aan de studie van wijsbegeerte, religie en geestelijke stromingen.

Redactie: Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER.**

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

HUWELIJK

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

CORRESPONDENTIEKRING

helpt u bij het leggen van serieuze

HUWELIJKSCONTACTEN

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.

Zomerkampen 1968

De volgende kampen worden dit seizoen gehouden:

Tentenkamp te Rijssen van 29/6-6/7 voor 10-12 jarigen prijs f 70,-

Tentenkamp te Helvoirt van 6-16/7 en 17/7-27/7 voor 13-15 jarigen prijs f 95,-

Folder met uitgebreide gegevens verkrijgbaar bij **Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114 te Utrecht.**